

CÜMLEDE ANLAM

Cümlede anlam konusu Türkçemizin güzel-liklerini içinde barındıran bir konudur. Cümlede anlam bize hem anlam genişlemelerini hem de canlı dilimizin varlığını işaret eder. Türkçe içerisinde yer alan birçok kelime aynı şekilde farklı bir varlığı karşılayabilir. Kısaca kelimeler, ekler kullanıldıkları yere veya cümleye göre anlam kazanırlar.

Konumuzda yer alacak başlıkları dikkatlice incellerseniz bu konuyu içeren soruları kaçırmayacağınızdan eminiz.

ANLATIMINA GÖRE CÜMLELER

Anlatım, cümlelerin vermek istediği mesajı ne yolla verdiğine dayanır. Bu başlık altında öznellik, nesnellik, kinaye, içerik, dolaylı ve doğrudan gibi anlatım türlerini inceleyeceğiz.

A. ÖZNEL ANLATIMLI CÜMLELER:

En çok kafa karıştıran konulardan biridir. Daha çok sıfatların kullanıldığı cümlelerde yer bulur kendisine. Ancak bazen bu sıfatların da kullanımı yeterli değildir cümlelerin özne olabilmesi için. Kısaca istatistiksel veri olarak kanıtlayamıyorsak bir şeyi öznel diyebiliriz.

ÖSYM, bugüne kadar bu konuda kafa karıştırıcı örnekler yerine daha dişe dokunur cevaplara yönelmiştir.

Bu konuda bilinmesi gereken ise “kime göre, neye göre” yargısıdır. Bir durum hakkında bu soruyu sorabiliyorsanız eğer o cümlelerin öznel olma ihtimali %99’dur.

- Başarılı olmak için her şeyden önce başarıya odaklanmak gerekir.
- İyilik yapıldığında teşekkür etmeyecek insan yoktur.
- Bir bilgisayarın başında saatlerce durmak bana mantıksız geliyor.
- Yazar, konuyu oldukça detaylı ve güzel bir şekilde ele almıştır.
- Bu kadar etkileyici olabileceğini düşünmemiştim.

- Yeşillikler ve dereler insanlara huzur veriyor.

B. NESNEL ANLATIMLI CÜMLELER:

Kısa bir anlatımla, kişiden kişiye değişmeyen ve kanıtlanabilen yargılardır diyebiliriz. Daha çok istatistiksel bilgilerde kullanılır ancak araştırıp bulunabilecek cümlelerde, örneğin kitap eleştirilerinde, rastlarız.

Her şey nettir, kanıtlanabilmektedir.

Örnekler:

- Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u 21 yaşında fethetti.
- Şair, kitabında düşsel öğelere yer vermiştir.
- Bina, İzmir’in denize bakan kısmında inşa edilmiş.
- Romanda aile yapısı ele alınmaktadır.

Ozon tabakası, yıllar geçtikçe daha fazla büyüyor.

Bu cümle nesneldir. Araştırma sonucu kanıtlanabilir.

NOT: ÖSYM bugüne kadar ayrı bir soru olarak vermemiştir bu iki konuyu. Daha çok paragraf nitelikleri arasında şıklarda kendine yer edinmektedir.

C. TANIM CÜMLELERİ

Cümle içerisinde genel itibari ile bir şeyin ne olduğu hakkında bilgiler veren cümlelerdir. Karşımıza çoğu zaman -dır/dir eki ile çıkmaktadır ancak genelleme yapılmaması gerekir.

Daha çok “**bu nedir?**”, “**bu kimdir?**” sorularına cevap verirler.

Dikkat: Tanım cümleleri için nesnellik şart değildir:
Edebiyat, ruhun kendini bulma biçimidir.

- Şamanlık, Türk toplumunun eski inanç biçimidir.
- Apple, teknoloji üzerine üretim yapan firmadır.

- Lirik şiir, duygu ve düşüncelerin etkili, coşkulu bir şekilde dile getirildiği şiir türüdür.

D. İÇERİK CÜMLELERİ

Bir eserde yazarın ele aldığı konuya değinen cümlelerdir. İçerik cümlelerinde “konu” önem arz eder. Dikkat etmeniz gereken eserin içeriğinde yer alan detaylardır.

- Şair, yaşadığı aşk acısını şiirlerinde işlemektedir.
- Yazar, bir cinayet üzerine ikili arasında gelişen olayları konu ediniyor.

E. ÜSLUP CÜMLELERİ (BİÇİM)

Öncelikle üslup nedir bilmek daha mantıklı ve oturuşlu olacaktır. Üslup TDK’de “Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz” olarak kendine yer bulmaktadır.

O halde sanatçının dili kullanma biçimidir demek daha doğrudur. Cümlelerin uzunluğu, kısalığı, duruluğu, yalnlığı, açıklığı tamamen üslupla ilgilidir.

- Şiirlerinde söz sanatlarına yer verişini onu daha farklı kılıyor.
- Romanda bazı kelimelerin kendi anlamları dışında kullanılması içeriğe daha fazla gizem katıyor.

F. DOLAYLI VE DOĞRUDAN (DOLAYSIZ) ANLATIM

Dolaylı anlatım, birinin sözlerinin tırnak içerisinde olmadan, değiştirilerek bir başkasına aktarılmasıdır. Genel olarak söyledi, belirtti, -diğini anlattı, dedi şeklinde ifadelerle anlatılır.

- Annem, derslere çalışırsam başarılı olacağımı söyledi.
- Ahmet, derse gelmezsem kalacağımı aktardı.

Doğrudan anlatım ise, birinin sözlerinin tırnak içerisinde, değiştirilmeden bir başkasına aktarılması sonucu ortaya çıkar. Bazen tırnak işareti yerine virgül de kullanılabilir.

- Fatih Terim, “durmayacaksınız, savaşıacaksınız!” dedi.

- Atalarımız, kalem kılıçtan keskindir, demis-tir.

G. KINAYELİ ANLATIM

Kinaye, bir sözün hem mecaz hem de gerçek anlama gelebilecek şekilde ifade edilmesidir. Ancak bu ifade ediliş şeklinde asıl olay, söylenilen şeyin tam tersini anlatmaktır. Bu konuyu örneklerle açıklamak daha oturaklı olacaktır.

- O kadar başarılı ki sınıfta sondan birinci olmuş.
- Fenerbahçe bu hafta çok muhteşem bir performans sergileyip 4-0 yenildi.
- Kurduğum cümle öyle açıktı ki hiçbir şey anlamadım.

H. AŞAMALI DURUM BİLDİREN CÜMLELER

Bir durumun aşamalı bir şekilde ilerleyişini gösterir. Burada önemli olan süreçtir. Eylem, aniden gerçekleşmez; zaman içerisinde gelişir ve sonuçlanır.

- Amcam, gözlerimizin önünde günden güne eriyor.
- Doktor, adım adım ilerliyor.
- Önce etrafına bakındı, sonra yavaş adımlarla ilerleyerek gözden kayboldu.

ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Cümlede anlam sorularının vazgeçilmezi olan başlıklar anlamlarına göre olan cümleler içerisinde yer almaktadır. Bu konuda olan dikkatiniz, sizin net sayınızı artırmada oldukça işe yarayacaktır. Üstün-körü geçilen her cümlede aslında küçük detaylar yer alır ve bu detaylandırma ile soruyu çözebilirsiniz.

A. ÖNERİ CÜMLELERİ

Bu konu başlığı genel olarak paragraflar içerisindeki numaralandırılmış cümlelerde karşımıza çıkar. Örneğin soru, “yukarıdakilerden hangisinde öneri söz konusudur?” diyebilir. İşte burada bilmeniz gereken tamamen, önerinin bir sorun hakkında veya durum hakkında yapılması gerekenler hakkında fikir verme olayıdır. Görüş ve düşüncelerle çözüm yolları aranır.

- Öğrencilerin paragraf çözümleri esnasında satırların altını çizmemesi odaklanma problemlerini çözecektir.
- Paragraf metninde yer almayan şeyleri şıklarda aramamak soruda sizi doğru cevaba götürecektir.

B. VARSAYIM CÜMLELERİ

Varsayım cümlelerinde genel olarak olmamış şeylerin olmuş gibi düşünülmesi istenir. Bu bakımdan oldukça basit sorulara sahip olan cümlelerdir.

- Tut ki karnım acıktı, anneme küstüm..
- Ya diyelim ki bu ikramiye bana çıktı...
- Bir an için dileklerinin gerçekleştiğini düşün.



Burada ipucu sözcükler olarak ki, için, diye-
lim, varsay gösterilebilir.

C. ELEŞTİRİ CÜMLELERİ

Bir durumun hakkında olumlu ya da olumsuz olacak şekilde görüş belirtilen cümlelerdir. Eleştiri sadece **olumsuz** olarak değil **olumlu** olarak da karşımıza **çıkır**.

Olumlu eleştiri:

- Konular açık bir şekilde ele almış.
- Yazar, konuyu öyle ilgi çekici bir şekilde bağlamış ki kitap elinizden düşmüyor.
- Hakem, maçı çok iyi yönetti.
- Şair, şiirinde halkın duygularına da yer vererek edebi yönde olumlu bir eser çıkartmış.

Olumsuz eleştiri:

- Gidişatı bozan kelimelerin seçimi, okumayı zorlaştırmış eserde.
- Son söylediği ile ilk söylediği arasında anlam bağlantısı kurulamıyor.

Ç. ÖZ ELEŞTİRİ CÜMLELERİ

Öz, benlik demektir. Öz eleştiri ise metni oluşturan kişinin ya da sözü söyleyen kişinin kendi hakkında bir fikir beyân etmesidir.

- Zamanı iyi kullanamadığım için sınavda başarısız oldum.
- Fildişi kulelerim yok ancak bu halktan uzak kaldığım gerçeğini değiştirmiyor.

1.1. ÖN YARGI (PEŞİN HÜKÜM) CÜMLELERİ

Bir durum veya yargı hakkında belirli şartlara dayanarak önceden edinilmiş **olumlu** ya da **olumsuz** hükümleri bildiren cümlelerdir.

Olumsuz yargı:

- Bu işi kesinlikle başaramaz.
- Karşıya geçebileceğini sanmıyorum.

Olumlu yargı:

- Bu bilgisayar, bu senenin en çok satılan bilgisayarı olacak.
- Sınavı başarıyla vereceğini biliyordum.

Not: Eleştiri ve ön yargı denilince akla direkt olumsuzluk gelir. Ancak olumlu ön yargı ve eleştiri olabileceğini unutulmamalıdır.

D. UYARI CÜMLELERİ

Oluşabilecek herhangi bir durum öncesinde kişilere yapılan ikaz ve hatırlatmaları içerir.

- Trafikte emniyet kemerlerini takmayı unutmayın.
- Soruları çözmeye başlamadan önce hızlıca göz atın ki konu hakkında bilginiz olsun.
- Dilini tutmazsan yanında kimse kalmayacak.

E. GÖRÜŞ CÜMLELERİ

Bir olay, durum, varlık üzerine varılan yargıların olduğu cümlelerdir.

Genel olarak ders çıkartma ya da bir sonuca varma olarak da görülür. Paragraf sorularında “çıkartım” olarak karşımıza çıkar.

- Resim sanatı, hepimizi dinlendirir.
- Öğrenmemiz gereken tek şey hatalardan ders çıkartmaktır.
- Konuda çok fazla eksikimiz var ve bu eksiklikleri gidermeliyiz.

F. YAKINMA CÜMLELERİ

Bir durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilir. Genel olarak başkasıyla ya da başka bir durumla ilgilidir.

- Gittiğinden beri beni hiç aramıyor.
- Ah bir de nerede ne yapması gerektiğini bilse.
- İnsanlar haksızlıklara boyun eğiyor.

G. SİTEM CÜMLELERİ

Birinin yaptığı bir hareket sonucu duyulan kınışın dile getirilmesidir.

- Beni neden çağırmadın?
- İnsan sevdiğinden dolayı küser!
- Mutluluğu bana çok gördünüz!

Yakınma ve sitem cümleleri arasındaki fark şudur:
Yakınma, birinin yaptığı işi bir başkasına aktarmaktır. Sitem ise rahatsızlığı kişinin kendisine direkt iletmeğidir.

H. HAYIFLANMA CÜMLELERİ

Bir kişinin herhangi bir olaydan ya da yapmadığı bir işten dolayı duyduğu üzüntüyü anlatır. Fırsatın elden kaçırılma anlamı vardır.

- Öğretmenin anlattıklarını keşke deftere yazsaydım.
- Gençken gezip tozmadık, ona üzülürüm.

İ. PİŞMANLIK CÜMLELERİ

Yapılan bir iş veya hata sonucu ortaya çıkan sonuçtan dolayı üzüntü duymaktır.

- Bu arabayı almayacaktık.
- Bu kadar hızlı gitmemeliydik.

Çoğu kaynakta pişmanlık ve hayıflanma aynı verilir. Ancak elden kaçırılan bir durum hakkında şikâyet varsa bu hayıflanma olarak ele alınmaktadır.

I. KÜÇÜMSEME CÜMLELERİ

Karşıdaki kişiyi küçük görme, önemsememe, değer vermeme cümleleri olarak adlandırılabilir.

- Ondan hiçbir şey olmaz.
- Sen kim bu maçı kazanmak kim!

J. AZIMSAMA CÜMLELERİ

Bir şeyin miktarının az olduğunun belirtildiği cümlelerdir.

NOT: Miktar olarak az bulmak burada önemlidir. Sürekli sorulur.

- Tek bir tanecik miymiş kalemi?
- Kedi maması gibi maaşla çalışmam ben!
- O kadar çalıştın, bu kadarlık ürün mü çıktı ortaya?

K. BEKLENTİ CÜMLELERİ

Gerçekleşmemiş ya da gerçekleşmiş beklenti diye sorularda karşımıza çıkan cümlelerdir. Genel itibarıyla bir davranışın, işin bildirildiği cümlelerdir.

- Sınavdan yüksek not almayı umuyorum.
- Bize geleceğini sanıyordum.
- Babam bana en iyi bilgisayarı alacak.

L. TASARI CÜMLELERİ

Tasarı, isminden de anlaşılacağı gibi tasarlama, düşünme, düşleme işlemidir. Tasarı cümleleri, gelecekte yapılması gereken işlerin olduğu cümlelerdir.

- Önümüzdeki ay tatile çıkmayı düşünüyorum.
- Bu işin altından başarıyla kalkacağımızı biliyoruz.

M. TAHMİN CÜMLELERİ

Akla ve eldeki verilere dayanarak bir şeylerin sonucunu önceden kestirebilme sonucu ortaya çıkan cümlelerdir.

- Annem çok kızacak bana şimdi.
- Gökyüzünde bulutlar var, yağmur yağacak gibi.
- Çok geç kaldım, öğretmen derse başlamıştır.

N. OLASILIK CÜMLELERİ

Gerçekleşmesi kesin olmayan işlerin, olayların yer aldığı cümlelerdir.

- Tatilde İzmir'e gidebiliriz.
- Kim bilir, belki yarın belki yarından da yakın...
- Sanırım, o konular işlenmedi.

Olasılık ve tahmin cümleleri çoğu kaynakta bir geçer ancak dikkat edilmesi gereken husus şudur:

Olasılıklı cümlelerde "ikilem" yer almaktadır. Yani her türlü ihtimal vardır. Ancak tahmin cümlelerinde söyleyen kişi söylediği şeyden biraz daha fazla emindir. Ve somut gerçeklere dayanarak yorum yapar.

CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

Cümlede anlam konusunun belki de olasılık, tahmin, pişmanlık cümlelerinden sonra en zorlayan konusu **cümlede anlam ilişkileri** konusudur.

Bu konuda öğreneceğimiz ana husus cümleler arası ilişkilerdir. Misâlen cümlelerin birbirine olan anlam yakınlığı, zıtlığı, neden, amaç ve sonuç ilişkisi işlenecek konular arasındandır. Elimizden geldiğince size bu konuyu net ve anlaşılır bir şekilde aktarmaya çalıştık. Şimdiden iyi çalışmalar dileriz.

A. EŞ ANLAMLI CÜMLELER

Aynı konuyu farklı kelimelerle anlatmaya çalışan cümlelerin yer aldığı gruptur. Eş anlamlı cümlelerde dikkat etmeniz gereken ana husus konunun verilmiş şeklinin değil içeriğinin aynı olmasıdır. Bu cümleler birbirinin yerine kullanılabilir. Farklı söz dizimleri de kullanılabilir.

- Yapılan hatayı affetmek büyüktür.

- Büyüklük bağışlamayı bilmektir.
- Yaptığımız çağrıya bütün dostlarımız olumlu cevap verdi.
- Bu davete herkesin katılmasına çok sevindim.
- Hedefi olmayan insan nereye gideceğini bilemez.
- Gideceği yeri bilmeyen gemi denizde oradan oraya savrulur.

B. YAKIN ANLAMLI CÜMLELER

Yakın anlamlı cümlelerde aynı öz, ruh yer almaktadır. Birbirlerine tam olarak eş olmasa da yakın anlam barındırırlar.

- Öyküyü oluşturan bütün öğeler eşit ölçüde girmelidir öyküye diye düşünüyorum.
- Öykünün ağırlık merkezini yaymaya çalışarak bunlardan birisinin ötekini önüne çıkmasını engellemek istiyorum.
- Öğrencilere, Türkçe düşünme alışkanlıklarını kazandırmak için, işlenen parçalarda geçen ve anlamsal bağıntılar olan sözcük kümeleri buldurulmalıdır.
- Sözcükler arasında bağlantı kurma, karşıtlık ya da benzerlikleri ortaya çıkarma, Türkçe öğretimindeki temel etkinliklerden biri olmalıdır.
- İnsanların en kötüsü, en fazla kabuğuna çekilen, yüreğini yalnız kendine çevirendir; en iyisi de sevgilerini eşitçe herkesle paylaşandır.
- Çevresindekilerle ilişki kurmayanlar kötü, onları ayırım gözetmeden sevenler ise iyi insanlardır.
- Yalnızca güneşli günlerde yürüyen kişi, amacına ulaşamaz.
- İsteneni elde etmek her koşulda çalışmayı zorunlu kılar.

ÖSYM'nin genel anlamda bir tarzı vardır. Sorularda yakın anlam ya da eş anlam isteniyorsa örnek olarak verilen cümledeki kelime grupları doğru cevapta yer alır.

C. ZIT ANLAMLI CÜMLELER

Zıt anlamlı cümleler, birbiriyle çelişen anlamlar içeren cümlelerdir. Konu genel itibari ile aynıdır ancak görüşler farklılık içerir.

- Futbol, on bir kişinin bir top peşinde koştuğu anlamsız bir oyundur.
- Futbol, kişinin bedensel ve düşünsel zekasının geliştirilmesinde önem arz eden bir oyundur.
- Kitaplarda alıntılama, bir başkasının görüşü üzerinden yorum yapma yetersizlik ifadesidir.
- Alıntılama eserin içeriğini geliştiren bir tekniktir.

D. KARŞILAŞTIRMA CÜMLELERİ

Varlıkları durumlarına veya olgularına göre karşılaştırma anlamı içeren cümlelerdir. Karşılaştırmanın var olabilmesi için en az iki olgu veya yargı gerekmektedir. Olumlu yönlerin de karşılaştırması olabilir.

Bazen yargılardan biri cümle içinde net olarak verilmeyebilir. Ancak karşılaştırma yine de yapılabilir. Buna dikkat edilmelidir.

- Günümüzün yazarları arasında hiç kimse, ne ben ne de bir başkası, böyle bir şey yazmayı başaramadı.
- Öykülerini de okudu ama bunları şiirleri ve oyunları kadar beğenmedi.
- Ne yaptığımız, nasıl yaptığımız üzerinde, yazarken daha az, yazdıktan sonra daha çok düşünürüz.

Karşılaştırma cümlelerinde genel itibari ile en, daha, çok, kadar gibi kelimeler yer almaktadır. Bunların görevlerini bilmek bize yardımcı olacaktır.

E. NEDEN (SEBEP) SONUÇ CÜMLELERİ

Bir fiilin, durumun, olgunun gerçekleşmesi için bazen bir sebebe ihtiyaç duyulabilir. Bu nedenle cümle içerisinde yargının gerekçesi de bildirilir.

Bazen sebep ve sonuç aynı cümle içerisinde verilebilir. Bazen ise farklı cümleler gösterilir ve biri sebep olur diğeri de sonuç olur. ÖSYM genel itibari ile ikinci örnekleme yöntemini sormaktadır.

Kar aniden yağdığı için tüm trafik altüst oldu.

Ben sana gülüm demem; gülün ömrü az olur.

Bizim ayrılıyor oluşumuz senin beni umursamamandandır.

NOT: Son cümlede görüldüğü gibi bazen sebep ve sonuç yer değiştirebilmektedir.

NOT 2: Sebep sonuç cümlelerinde -dan dolayı, -dan gibi edat ve ekler neden bildirdiği an neden sonuç cümlesi olabilir.

Bazen “açıklama cümlelerini sorabilirler. Açıklama cümleleri aslında neden sonuç cümlelerinde nedenden önce sonucun geldiği cümlelerdir.

Örneğin, İzmir’i seviyorum çünkü çocukluğum burada geçti.

F. AMAÇ (HEDEF) SONUÇ CÜMLELERİ

Her eylemin bir gerçekleştirilme amacı vardır. Bu gerçekleştirilme amacı hedef olarak nitelendirilebilir. Kısaca amaç, bizim eylemi gerçekleştirerek ulaşmak istediğimiz bir şeydir.

Başbakan, yeni sistemi tanıtmak için Diyarbakır’a geldi.

Konuyu daha net anlayalım diye testler verildi.

Amaç sonuç cümleleri ile neden sonuç cümleleri birbirine karıştırılmamalıdır. Farkı anlamak için “amacıyla” kelimesini eklemek yeterlidir. Böylelikle amaç sonuç cümlelerini daha rahat tespit edebiliriz.

İPUCU:

Amacıyla, diye, -mak için,
üzere gibi kelimeler amaç
sonuca işaret edebilir.

G. KOŞUL (ŞART) CÜMLELERİ

Bazı fiillerin gerçekleşebilmesi için şart koşulur ya da bir şeyin yerine getirilmesi gereklidir. İşte tam da bu cümlelere koşul cümleleri denilir. Eğer o şart yerine getirilirse eylem gerçekleşecektir.

- Bu kar akşama kadar yağarsa okullar tatil olur.
- Annem gelmezse bizimle ben de gitmiyorum bir yere.
- Koyun kurt ile gezerdi; fikir başka başka olmasa.

Şart cümlelerinin olmazsa olmazlarından biri -se, -sa ekidir. Bununla beraber ama, fakat, ancak gibi bağlaçlar da koşul anlamı katabilir.

Not:

-se, -sa eki her zaman koşul anlamı katmayabilir. Dikkatli olunmalıdır. Anlam ilişkisi de gözden kaçırılmamalıdır.

Siz gelmeseniz de ben gideceğim.

Edebiyat ve Türkçe
www.edebiyatveturkce.com